

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI
I JOAN FERRER I COSTA

GREUGES DE PONÇ I, COMTE D'EMPÚRIES,
CONTRA GAUSFRED II, COMTE DE ROSSELLÓ
(~1050-1060)

I. *INTRODUCCIÓ*

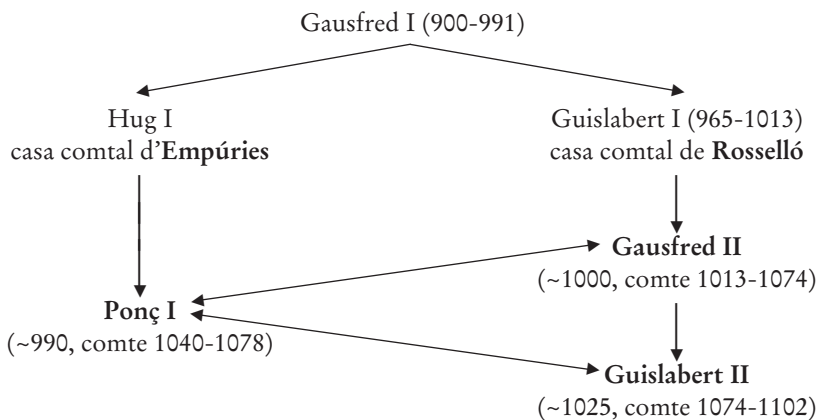
Aquest document fou publicat per primer cop per l'erudit empordanès Pelai Negre i Pastell (Castelló d'Empúries, 1895 – Girona, 1984), que en remarcà la importància històrica (NEGRE PASTELL, 1960). Calia, però, una nova lectura d'aquest text feudal feta amb criteri filològic estricte i alhora fer-ne un comentari lingüístic. Josep Moran (MORAN, 1994: 78; 2002: 57; MORAN i RABELLA, 2001: 26) ja havia expressat aquesta necessitat, atès el valor lingüístic i històric d'aquest vell pergami procedent de les terres gironines i que és un dels documents més antics que mostra l'accés de la llengua catalana a l'escriptura en un context lingüístic que pretén ésser encara llatí. En aquest sentit complementa la sèrie de documents que va publicar J. B. Alart (1880 i 1881), també de caràcter feudal, que són a l'Arxiu dels Pirineus Orientals de Perpinyà.

II. *CONTEXT HISTÒRIC*

El text que publiquem és important des del punt de vista històric. D'aquest fet ja s'adonà P. Negre, el qual assenyala l'interès que té, per exemple, per a la cronologia de la construcció del castell de Requesens i per a la genealogia del vescomtat de Rocafort, i, en general, la importància de la informació que ens aporta sobre les lluites entre els comtes Ponç i Gausfred II, membres de dues branques sorgides d'una mateixa família, que comandava al principi els comtats d'Empúries i Rosselló. L'herència, mal dividida, ja havia donat ocasió a lluites, que són les que motivaren el primer concili o sínode de Toluges del

1027, en què Oliba, bisbe de Vic i abat de Ripoll i Cuixà introduí la institució de pau i treva. Però aquestes lluites no van acabar llavors, i creiem que precisament aquest document ajuda a interpretar els motius concrets de la convocatòria del segon concili o sínode de Toluges de 1065-66, que fins ara restava de fet inexplicat (BONNASSIE, 1976: 113; GONZALVO, 1994: 24) o mal interpretat (PONSICH, 1972: 38-39). Així mateix obliga a canviar el judici històric de S. Sobrequés i Vidal a propòsit de comte d'Empúries Ponç I. Sobrequés (1957) no es va poder aprofitar de la primera edició d'aquest document feta per Negre (1960) i per això afirmà: «[Ponç I] fill i hereu d'Hug I, va regnar en pau amb els seus veïns i sembla que tampoc no va tenir disputes d'importància amb les esglésies» (SOBREQUÉS, 1957: 15). El pergami que publiquem mostra que Ponç I va viure en un estat permanent de baralles amb el seu cosí germà Gausfred II, comte de Rosselló, i amb el fill d'aquest, Guislabert II de Rosselló.

La genealogia familiar dels personatges que apareixen en aquest memorial de greuges és la que indiquem en l'esquema següent. Les fletxes de dues puntes indiquen les baralles feudals i familiars descrites en el text que editem.

Però, sobre aquesta informació encara podem fer altres consideracions:

A partir de la pau i treva de Toluges del 1065-66 es devia retornar a una situació d'una certa tranquil·litat entre les dues famílies feudals parentes i veïnes. Cal interpretar la concessió papal del jubileu pleníssim, que va concedir Urbà II a Sant Pere de Rodes —que havia estat afectat per les lluites feudals anteriors a què es refereixen aquests «Greuges de Ponç I»—, en relació amb els esforços per establir la pau entre els senyors feudals d'Empúries i Rosselló (MORAN, 1990: 168 nota 137). Des del punt de vista arquitectònic és molt probable que l'església amb deambulatori, característica dels llocs de pelegrinatge com ara Sant Jaume de Galícia o Sant Serni de Tolosa, s'hagués construït a Sant Pere de Rodes a partir de la concessió del jubileu al dit monestir empordanès. Creiem que algunes hipòtesis que s'ha fet respecte de la cronologia de la construcció de l'església d'aquest monestir no tenen prou en compte ni aquestes lluites feudals i la seva incidència en el monestir, ni el privilegi de jubileu atorgat pel papa Urbà II el 1088, ni la història de l'art i de l'Església en aquest període.

En tenim una mostra en l'obra d'I. Lorés (2002), on es diu d'antuvi que les característiques d'aquest monestir «el converteixen en una obra molt destacable de l'arquitectura europea meridional de la primera meitat del segle XI» (p. XI), afirmació que intenta de demostrar seguint el mètode de l'escola d'iconografia «filatèlica» en què s'inspira aquesta obra. Però és molt difícil que un edifici d'aquestes característiques, és a dir, amb tres naus, creuer i deambulatori a l'absis, que són pròpies de les esglésies de pelegrinatge, impulsades precisament en temps d'Urbà II, antic monjo de Cluny, sigui anterior a Cluny III, Sant Serni de Tolosa i Sant Jaume de Compostella, les quals es construïren a partir de la segona meitat del segle XI.

Opinem que és més probable que el jubileu de 1088 fos una conseqüència del concili de pau i treva de 1065-66, a fi d'assegurar la pau i treva a la serra de l'Albera, i que arran d'aquest jubileu es construís una església de pelegrinatge, és a dir, amb deambulari, segons el model a què ens hem referit, adaptat a les característiques del terreny on es troba i a les possibilitats materials dels constructors. Vegeu també Junyent (1976: 253-255), segons el qual els elements constructius i decoratius d'aquest edifici apunten al segle XII.

Potser també es poden vincular algunes de les característiques arquitectòniques que presenta la catedral d'Elna a la reconstrucció a què es va haver de sotmetre aquella seu després de la destrucció de què parla el document del comte d'Empúries.

L'Usatge 173 (*Hec est treuga*) afirma que el comte Ponç va signar —cal entendre amb posterioritat— la treva acordada el mes de maig del 1027 en el sínode de Toluges, reunit pel bisbe Oliba de Vic. Probablement la informació que aporta el dit usatge ha de ser retrospectiva, atès que la situació de concòrdia entre els senyors d'Empúries i els de Rosselló no es devia produir fins al segon sínode de Toluges del 1065-66. El document que editem tot seguit deu reflectir la situació de violència endèmica en què es vivia uns deu o quinze anys abans de la segona assemblea de pau i treva celebrada en aquest indret del Rosselló.

III. EDICIÓ I ESTUDI FILOLÒGIC

El pergamí original es troba (o almenys es trobava) a Sevilla, a la Casa de Pilatos, propietat del duc de Medinaceli i comte d'Empúries, catalogat amb la referència ADM, Sec. Ampurias. Leg. 1, doc. núm. 6. La transcripció ha estat feta a partir d'una bona fotocòpia que fa força anys Ignasi Puig i Ferreté havia fet fer per encàrrec de Josep Moran.

Per a la transcripció interpretativa d'aquest text, hem seguit els criteris següents:

- a) La solució d'abreviatures és escrita sempre en cursiva.
- b) La puntuació és feta d'acord amb les normes actuals, però s'indiquen amb un punt volat les elisions que avui no es representen gràficament.
- c) Els signes paleogràfics usats són:
 - [] afegits dels editors
 - () supressions dels editors
 - <...> text no conservat dins del pergamí original
 - <*> text ratllat dins l'original
- d) Les formes no llatines han estat accentuades d'acord amb la normativa actual: Recosín, donà, perdés, etc.

e) La forma *à* correspon a l'actual *ha*; i *él* correspon al pronom *ell*.

f) Transcrivim amb la lletra *v* la *u* de l'original quan representa una consonant, perquè llavors ja tenia un so distint del de la *u* vocàlica o semivocàlica. Però mantenim la lletra *i* tant en posició vocàlica com en posició consonàntica, perquè no és segur que el so ja fos distint en ambdues (vegeu apartat *V.a.3. Consonants*).

- [1] Haec sunt rancures que Poncius comes habet de Gaufredo comite et de filio
- [2] suo Guillaberto et de homines suos. In primis [rancurat se P]oncius comes de Gauc-
- [3] fredo comite [que] quando fuit suus homo per omin[aticum commendav]it et iuravit illi fide-
- [4] litatem; et per iam dictam fidelitatem que illi conv[enit] <...>vit, donavit illi de
- [5] suam honorem et de suum averem; et rancurat se [iam dictus Pon]cius de iam dictam
- [6] honorem et iam dictum averem et de expletum de iam d[ic]ta honore per iam dictam fideli-
- [7] tatem que illi non tenuit. Rancura-se predictus Poncius de iam dict[o] Gaufredi de fi-
- [8] dancia que non voluit ei donare, de rancuras que de illo habet, sicut homo debet
- [9] facere ad suo seniori cui manibus se comendat et fidelitatem iurat et suum benefi-
- [10] cium habet. Rancurat se predictus Poncius de predicto Gaufredi de ipso monte
- [11] que nominant Albera qui est de ipsa Clusa usque in media mare;¹ de medietate de
- [12] iam dicta montania que comes ibi habet vel abere debet aut homines per
- [13] illum que illi iuravit, et tollit. Rancurat se predictus Poncius de iam dicto Gaufredi

1. Es tracta de la serra de l'Albera (o d'Albera), que s'estén des de la Clusa (*ipsa Clusa*, oficialment «les Cluses») fins al mar.

- [14] de castrum de Vultrera² que li à adermat, et de homines que habet toltos qui
- [15] ipsum castrum debent conderzere. Rancurat se Poncius *predictus* de iam dicto Gauc-
- [16] fredi, de ipsum castrum de Recosín³ que habet factum in suum alodem, que Gaucfredum
- [17] apprehendit per manum Poncij iam dicti, et que afidauit ei que no·l li⁴ vedaria
- [18] ne no·l li⁵ tulria, et à·l·li⁶ vedat et tolto. Rancurat se *predictus* Poncius de *predicto* Gauc-
- [19] fredi dels mals que faits li·n n'à:⁷ et homines per illum ab iam dictum castrum ad il-
- [20] lum et ad suos homines et ad suas feminas in suam terram vel in suam honorem, de ecclesijs
- [21] fractis et de sacrilegis et de sacrarias et de omicidiis et de predes et de arsines et de ar-
- [22] boribus tallads quod iam dictus Gaucfredus fecit et homines qui de iam dictum castrum exierunt
- [23] et ad iam dictum castrum reverterunt. Rancurat se iam dictus Poncius de iam dicto Gaucfredi de
- [24] ipsam turrem de Guàrdia de Bannuls⁸ que habet facta ipsa medietatem in suum alodem,
- [25] et rancurat se de castros de Biarra⁹ et super Darnaculletta¹⁰ que habet constructos in

2. Castell d'Oltrera (Argelers, Rosselló).

3. Castell de Requesens, a la Jonquera (Alt Empordà).

4. En el manuscrit «nolli».

5. En el manuscrit «nolli».

6. En el manuscrit «alli».

7. En el manuscrit «linna».

8. Creiem que es tracta més aviat de Banyuls de la Marenda (Rosselló) més que no pas de Banyuls dels Aspres, però no hem trobat cap altre referència a aquesta torre.

9. El castell de Biarra era situat on hi ha ara el far de Biarra, a Portvendres (Rosselló).

10. *Darnacollecta* és el nom antic de Santa Llocaia (Alta Cerdanya) (PONSICH, 1980: 146), i d'una localitat occitana del vessant nord de les Corberes (oficialment «Dernacueillette»), però no és possible que aquest document es refereixi a aquestes localitats, sinó a algun lloc del Rosselló, potser prop de Biarra (vegeu la nota anterior), del qual no hem trobat cap altra referència.

- [26] suum alodem, et de expleto que li à toltis in suum alodem infra termines de Biarra. Ran-
- [27] curat se iam dictus Poncius de predicto Gausfredi de ipsas franchedes de Sancto Iuliani et de
- [28] Rosar¹¹ et de val de Sancti Martyni¹² et de puio de Maniberti,¹³ de servicium de homines qui ibi
- [29] steterunt que fecerunt ad patre suo, et à·l·li¹⁴ toltio. Rancurat se Poncius iam dicti de Gaus-
- [30] fredum iam dictum de medietate de honore <*> qui fuit de Bernardo Guilielmi de Uilla Bu-
- [31] nido; et de ipsas franchedes de Uilla Bunidi,¹⁵ et de ipso castello que li à fait, bastid
- [32] in Villa Bunid; et de ipsas franchedes de Palado, et de ipsum castrum de Palado¹⁶ que
- [33] li à bastido, et homines cum suum consilium. Rancurat se predictus Poncius de predicto Gaus-
- [34] fredu per lu castello de Recosín¹⁷ que li vedà; venit li damnum valente xxti milia solidos.
- [35] Rancurat se predictus Poncius de predicto Gausfredi de medietate de Chovengs,¹⁸ que
- [36] ad Sancta Eulalia esmendà, per ecclesia Sancta Eulalia¹⁹ que violà et per altare Sancta Eulalia de

11. Sant Julià de Roar, a Argelers (Rosselló)(PONSICH, 1980: 25).

12. La vall de Sant Martí, dita també de Montbran o Montbranc, a Sureda (Rosselló) (PONSICH, 1980: 61).

13. No hem trobat cap altra referència a aquest topònim, que devia ser situat a la serra de l'Albera.

14. En el manuscrit «alli».

15. PONSICH (1980: 39) inclou altres citacions d'aquest topònim sota la forma «Bonit», en el terme d'Elna. En un altre lloc diu que «el 991, Riculf, abat de Sant Esteve d'Agusà [Sant Esteve del Monestir], bescanvià, amb Hildesind, bisbe d'Elna, alguns alous del monestir situats a Sant Cebrià, dins la vila *Bunid* i la vila *Sanagix* (prop d'Elna)» (*Catalunya Romànica*. XIV. *Rosselló*, Barcelona, 1993, p. 360). No hem trobat la localització precisa d'aquest topònim.

16. Es refereix probablement a Palau del Vidre, prop d'Elna (Rosselló).

17. Es refereix de nou al castell de Requesens. Vegeu nota 3.

18. No hem trobat cap altra referència d'aquest topònim. Probablement no era lluny d'Elna.

- [37] iam dicta sedis que esderochà, que li toll, et de castell que bastid li à. Rancurat
- [38] se iam dictus Poncius de predicto Gaucfredi de medietate de abbadia Sancti Stephani²⁰ que li
- [39] tollit et de castrum de Villanoveta²¹ que li esderrochà. Rancurat se Poncius predictus
- [40] de predicto Gaucfredi de male que habet factum in Resolionense²² ad suos comitores et
- [41] ad suos cavallarios, de predas, de arsinas, de omicidis et de arbres tallads, et de alias male-
- [42] factas que feitas lur à. Rancurat se predictus Poncius de iam dicto Gaucfredi de ip-
- [43] sas franquedas de Resolionense²³ que donà²⁴ et que à's sols a comparare²⁵ pro hoc que él
- [44] les perdés,²⁶ et de ipsas alberges, et per lu solvement,²⁷ et per lu dono que él en fed;
- [45] él les n'à perdudes. Rancurat se Poncius predictus de iam dicto Gaucfredi, de guer-
- [46] ra que habuit cum Guillaberto filio suo et cum homines suos per illum, et ille fecit finem cum
- [47] illis sine me, et de kavillos que perdidit in suo servicio, et de mal que n pres in suo

19. Es tracta sens dubte de la seu d'Elna (línia 37: «iam dicta sedis»), dedicada a santa Eulàlia.

20. Es tracta, com suposava Negre (1960: 25 n. 23), de Sant Esteve de Monestir, o de la Tet, i abans d'Agusà, prop de Perpinyà.

21. No hem trobat cap altra referència a aquest topònim «Villanoveta». Potser es refereix a l'actual nucli urbà de Vilanova de Raó (o de la Raó), situat en un lloc diferent d'on es troba l'antiga església parroquial de Vilanova. Segons J. Becat i P. Ponsich, en dos documents del segle XIII se cita la vila villa: «villa veteri de Vilanova de Racione» 1271, «loco vocato Villa Veteri» 1279 (*Gran geografia comarcal de Catalunya*. 14. *El Rosselló i la Fenolleda*, Barcelona, 1a edició, 1985, p. 211).

22. Rosselló.

23. Rosselló.

24. En el manuscrit «doná».

25. En el manuscrit «assols acomparare», passatge d'interpretació difícil. Vegeu *V.d. Preposicions*.

26. En el manuscrit «perdés».

27. *Solvement* o *solviment* 'dispensa, autorització'; vegeu *V.f. Glossari*.

- [48] corpus et de suo avere que'n donà et que n²⁸ encumbrà per suum servicium, valente
- [49] quinque milia solidos. Rancurat se Poncius predictus de Gausfredum iam dictum de frei-
- [50] turaments que li à feits de ostes et de caualcades et de batallas et de guerra que habuit
- [51] per suo honore.
- [52] Rancurat se Poncius iam dictus de iam dicto Guillaberto de suum alodem de villa Recosín²⁹ et de ipso
- [53] castro de villa Recosín³⁰ et de ipso expleto de iam dicto alode et de mal que li·n n' à³¹ feito ad illum
- [54] et ad suos homines, et de l'encumbre³² et de dono³³ que faite n' à. Rancurat se predictus
- [55] Poncius de predicto Guillaberti de suo fevo que tenia per seniore, que li tollit. Rancurat
- [56] se prescriptus Poncius de Guillaberto iam dicti, de vicecomitissa qui erat de Roccabirtini,³⁴ qui
- [57] erat sua femina et sua vidua, que apprehendit ad muliere et que illam tollit; et de hono-
- [58] re que illum tollit ad illum et ad suos homines per illam; et de mal que faite le·n n' à,³⁵ ille et suos
- [59] homines, ad illum et ad suos homines per illam. Rancurat se iam dictus Poncius de prescripto Guil-

28. En el manuscrit «quen».

29. Requesens, vegeu nota 3.

30. Requesens, vegeu nota 3.

31. En el manuscrit «linna».

32. En el manuscrit «len·cumbre». Creiem que es tracta d'una variant del mot català arcaic *encombre* 'destorb, impediment'. Vegeu *V.f. Glossari*.

33. «Dono»: *don* 'dany'. Vegeu *V.f. Glossari*.

34. «Vicecomitissa [...] de Roccabirtini»: vescomtessa de Rocabertí. Vegeu Negre (1960: 237-239) i, del mateix autor, *Els primers vescomtes de Rocabertí* (1968-69). Segons Armand de Fluvià: «Menys segur, però també probable, és que aquest Dalmau sigui pare d'un vescomte anomenat Guillem, que seria casat amb Bonadona, probablement la *vicecomitissa de Roccabirtini* que és documentada com a vídua vers 1050-60.» (*GEC, s.v. Rocabertí*). Creiem que A. de Fluvià es refereix precisament a aquest document.

35. En el manuscrit «len na».

- [60] laberti de castro de Tadzone³⁶ que li tolg ad nepote suum et ad homines qui per illum tenebant,
- [61] et [de] suum averem et de suos homines, et de male que illum fecit ad illum et ad suos homines, et hoc
- [62] fuit factum per tregua Dei. Rancurat se iam dictus Poncius de prescripto Guillaberti de suo alode
- [63] de Alamans³⁷ que li enparà,³⁸ et de sua mansione que li esderrochà ad ecclesia, et de suos arbores
- [64] que li tallà et de sacrilegi que illi fecit, et illos homines qui per illum fuerunt. Rancurat
- [65] se prescriptus Poncius de iam dicto Guillaberto de medietate de honore de Bernardo Guili-
- [66] elmi de Uilla Bunidi³⁹ que ei tollit, et de abbatem Sancti Petri Rodas⁴⁰ queprehendit per treua Dei
- [67] et fecit illum redimere, et de Reimundo Berenger que rechés et que plagà, et [de] suos homi-
- [68] nes et de suos kavals que li tollit et que habet, et de mansione que tulit a Guilielmo Gei-
- [69] ralli de Mudazones⁴¹ et de suo avere, et de suos homines que illi occidit. Rancurat se
- [70] prescriptus Poncius de iam dicto Guillaberto, de equas et vacas et avere que tulit ad suos

36. El castell de Tatzó és situat a Tatzó d'Avall (Argelers, Rosselló), que llavors era cap d'un vescomtat.

37. Alemanys. Segons J. Becat i P. Ponsich, dins el terme de Palau del Vidre, «prop del límit amb Tatzó d'Avall (d'Argelers) hi havia l'església de Santa Coloma d'Alemanys, que servia una localitat la senyoria de la qual el 1075 era del comte Ponç d'Empúries, que en aquesta data la cedí al seu cosí el comte Gilabert II de Rosselló en garantia del seu jurament de fidelitat. A partir del segle XIII prengué el nom de Santa Coloma de Tresbons, potser per oposició a la propera església de Santa Eugènia de Tresmals, a Elna» (*Gran geografia comarcal de Catalunya*. 14. *El Rosselló i la Fenolleda*, Barcelona, 1a edició, 1985, p. 372 n. 16). El canvi de nom potser també era degut a la necessitat de distingir aquest lloc del de la vila de Torrents (Mas Rancura) a la Roca d'Albera (Rosselló), també anomenada antigament d'Alemanys.

38. En el manuscrit «en-pará».

39. «Villa Bunidi», vegeu nota 15.

40. Sant Pere de Rodes.

41. Es tracta del lloc dit antigament *Mudagons*, a Torrelles de la Salanca, documentat «villa Mutationes» l'any 916 (PONSICH, 1980: 63).

- [71] comitores et ad suos homines de Resolionense et ad illorum homines. Rancurat se iam dictus
- [72] Poncius de iam dicto Guilaberti, que cavalchavit super Gausfredum Bastoni de Cerviano⁴²
- [73] et que li tollit ualente de tria milia solidos, ille et homines qui cum illo fuerunt.
- [74] Rancurat se Poncius prescriptus de homines de Gausfredum et de Guillaberto prescripti, de male-
- [75] factas que factas li à ad illum et ad suos homines, et de Poncio Mironi qui occidit Arnal-
- [76] lum Guilielmi per tradictione, et de Deusdei Albuviini qui li à bastido kastello in sua
- [77] francheda et in sua honore, et de suum alodem que li enparà et de suo expleto que per-
- [78] dud(e) en-n'à⁴³ et de sua mansione que li esderrochá⁴⁴ et de suos arbores que li tallà,⁴⁵ et ille
- [79] et homines que ille amenà, et de avere que tollit a Gausfredo Dalmaci et ad homines
- [80] suos in Tresserra⁴⁶ ad ipsa sacraria. Rancurat se iam dictus Poncius de Arnallo Tallanti⁴⁷ et de
- [81] homines de Perpennano⁴⁸ qui fregerunt ecclesia de Pullestres⁴⁹ et ipsa cellera, qui est alodem
- [82] Sancti Petri Rodas, et duxerunt averem de Sancti Petri⁵⁰ et de suos homines. Et rancurat se
- [83] Poncius prescripti de Arnallo Tallanti,⁵¹ de pacem que fregit ad ipso Fare, de sacraria

42. Respecte d'aquest personatge, Gausfred Bastons de Cervià, vegeu NEGRE 1960: 11.

43. En el manuscrit «perdude enna».

44. En el manuscrit «esderrochá».

45. En el manuscrit «tallà».

46. Tresserra (Rosselló).

47. «Tallanti» potser correspon a l'actual mas Tallant de Bompàs (Rosselló).

48. Perpinyà.

49. Pollestres (Rosselló).

50. Sant Pere de Rodes. Vegeu nota 40.

51. Vegeu nota 47.

- [84] et de alode de *Sancti Petri*,⁵² et [de] una paiesa ad cui tollit *ipsum nasum* [*sic*, per «*masum*»]⁵³ *cum ipsum* loqe,
- [85] et de *ipsum* avere que ibi tulit. Et rancurat se Poncius *iam* dicti de *iam*
- [86] dicti *Deusdei* de honorem que tulit a Guilielm Bernard de Uilla Bunidi.⁵⁴
- [87] Rancurat se *prescriptus* Poncius de Petro Bligerii,⁵⁵ de castro de Quoquo-
- [88] *livire*,⁵⁶ que illi tulit *cum* suis terminis. Rancurat se Poncius *iam*
- [89] *dictus* de homines de Argilers,⁵⁷ que tulerunt *annona* et *suum* auerem
- [90] ad homines de *Impurias*,⁵⁸ et de uno suo homine ad cui tulerunt
- [91] *iam* dicti homines *unciam* I <...> auri et *solidos*
- [92] <.....>⁵⁹ de *denarios*. Rancurat se Poncius *iam* dicti
- [93] [Gauc]berto Guilaberti de *iam* dictum *kastrum* de Reco-
- [94] sín⁶⁰ que li à tolto et *devedado*, et que erat *suus*
- [95] homo et *contra illum* habet *acabtd*, et que illi
- [96] habet suas *franchedes* toltes et *suos* pla-
- [97] *citos* pleidegads.

52. El Far d'Empordà, que pertanyia a Sant Pere de Rodes.

53. Tot i que en el manuscrit és ben clara la forma «*nasum*», creiem, com Negre (1960: 28 n. 38), que la interpretació correcta en aquest cas és «*mansum*» 'mas', però la intenció de l'escriptor devia ser escriure *masum*, forma llatinitzada del català *mas* provinent del llatí *MANSUM*.

54. Vegeu nota 17.

55. «*Bligerii*» pot correspondre a un topònim de què no hem trobat cap altra referència.

56. Cotlliure (Rosselló).

57. Argelers (Rosselló).

58. Empúries.

59. Text borrós al manuscrit. Negre (1960: 28 n. 41) creu que es tracta de «*xxti*» 'viginti'. En aquest cas sobra la preposició «*de*» següent. Una altra interpretació possible del text borrós és «*argenti*»: «*et solidos [argenti] de denarios*».

60. Requesens, vegeu nota 4.

IV. VOCABULARI INTEGRAL

·e 78	Arnallo 80.83
·l 17.18.18.29	Arnallum 76
·n 19.47.48.48.53.58	arsinas 41
·n' 78	arsines 21
·s 43	auri 91
à 14.18.19.26.29.31.33.37.42.43. 43.45.50.53.54.58.75.76.78.94	aut 12
a 68.79.86	avere 48.69.70.79.85
ab 19	averem 5.6.61.82.89
abbadia 38	Bannuls 24
abbatē 66	bastid 31.37
abere 12	bastido 33.76
acabtad 95	Bastoni 72
ad 9.19.20.20.23.29.36.40.41.53.54. 57.58.58.59.59.60.60.61.61.63.70. 71.71.75.75.79.80.83.84.90.90	batallas 50
adermat 14	beneficium 10
afidavit 17	Berenger 67
Alamans 63	Bernard 86
Albera 11	Bernardo 30.65
alberges 44	Biarra 25.26
Albuvini 76	Bligerii 87
alias 41	Bunid 32
alode 53.62.84	Bunidi 31.66.86
alodem 16.24.26.26.52.77.81	Bunido 31
altare 36	castell 37
amenà 79	castello 31.34
annona 89	castro 53.60.87
apprehendit 57	castros 25
aprehendit 17	castrum 14.15.16.19.22.23.32.39
arbores 63.78	cavalcades 50
arborib ^{us} 22	cavalchavit 72
arbres 41	cavallarios 41
Argilers 89	cellera 81
	Cerviano 72
	Chovengs 35
	Clusa 11

comendat 9	debent 15
comes 1.2.12	debet 8.12
comite 1.3	Dei 62.66
comitores 40.71	dels 19
commendavit 3	denarios 92
comparare 43	devedado 94
conderzere 15	Deusdei 76.86
consilium 33	dicta 6.12.37
constructos 25	dictam 4.5.6
contra 95	dicti 17.29.56.85.86.91.92
convenit 4	dicto 7.13.15.23.42.45.52.53.65. 70.72
corpus 48	dictum 6.19.22.23.30.49.93
cui 9.84.90	dictus 5.22.23.27.38.52.59.62.71. 80.89
cum 33.46.46.46.73.84.88	donà 43.48
Dalmaci 79	donare 8
damnum 34	donavit 4
Darnaculletta 25	dono 44.54
de 74	duxerunt 82
de 1.1.2.2.4.5.5.6.6.7.7.8.8.10.10. 11.11.11.13.14.14.14.15.16.16. 18.20.21.21.21.21.21.21.22.23. 23.24.24.25.25.26.26.27.27.27. 27.28.28.28.28.28.28.29.30.30. 30.30.31.31.31.32.32.32.32.33. 34.35.35.35.36.37.38.38.38.39. 39.40.40.41.41.41.41.41.42.42. 43.44.45.45.47.47.48.49.49.50. 50.50.50.52.52.52.52.53.53.53. 53.54.54.55.55.56.56.56.57.58. 59.60.60.61.61.61.62.62.63.63. 63.64.65.65.65.65.66.66.67.67. 68.68.69.69.69.70.70.71.72.72. 73.74.74.74.75.76.77.77.78.78. 79.80.80.81.81.82.82.83.83.83. 84.84.84.85.85.86.86.87.87.87. 89.89.90.90.92.93.93	ecclesia 36.63.81
	ecclesijs 20
	ei 8.17.66
	él 43.44.45
	en 44.78
	encumbrà 48
	encumbre 54
	enparà 63
	enparà 77
	equas 70
	erat 56.57.94
	esderochà 37.39.78
	esderochà 63
	esmendà 36
	est 11.81
	et 1.2.3.4.5.5.6.6.9.9.13.14.17.18.

18.19.20.20.21.21.21.21.21.21.	fractis 21
22.23.25.25.26.27.28.28.29.31.	francheda 77
31.32.32.33.36.37.39.40.41.41.	franchedes 27.31.32.96
43.44.44.44.44.46.46.47.47.48.	franquedas 43
48.50.50.50.52.53.53.54.54.54.	fregerunt 81
57.57.57.58.58.58.59.60.61.61.	fregit 83
61.61.61.63.63.64.64.66.67.67.	freitraments 50
67.67.68.68.68.69.69.70.70.71.	fuerunt 64.73
71.73.73.74.75.75.76.77.77.77.	fuit 3.30.62
78.78.78.79.79.79.80.81.82.82.	Gauberto 93
82.84.84.85.85.89.90.91.94.94.	Gaucfredi 7.10.13.16.19.23.27.34.
95.95.96	35.38.40.42.45
Eulalia 36.36.36	Gaucfredo 1.3.79
exierunt 22	Gaucfredum 16.30.49.74
expleto 26.53.77	Gaucfredus 22
expletum 6	Gaufredum 72
facere 9	Geiralli 69
facta 24	Guàrdia 24
factas 42.75	guerra 46.50
factum 16.40.62	Guilaberti 72.93
Fare 83	Guilielm 86
fecerunt 29	Guilielmi 30.66.76
fecit 22.46.61.64.67	Guilielmo 68
fed 44	Guillaberti 55.60.62
feit 31	Guillaberto 2.46.52.56.65.70.74
feitas 42	habet 1.8.10.12.14.16.24.25.40.68.
feite 54.58	95.96
feito 53	habuit 46.50
feits 19.50	haec 1
femina 57	hoc 43.61
feminas 20	homine 90
fevo 55	homines 2.12.14.19.20.22.28.33.
fidancia 8	46.54.58.59.59.60.61.61.64.68.
fidelitatem 4.4.7.9	69.71.71.73.74.75.79.79.81.82.
filio 1.46	89.90.91
finem 46	homo 3.8.95

honore 6.30.51.58.65.77	li 14.17.18.19.26.31.33.34.34.37.
honorem 5.6.20.86	37.38.39.50.53.55.60.63.63.64.
I 91	68.73.75.76.77.78.78.94
iam 4.5.5.6.6.6.7.12.13.15.17.19.	-li 18.29
22.22.23.23.23.27.29.30.37.38.	loge 84
42.45.49.52.52.53.56.59.62.65.	lu 34.44.44
70.71.72.80.85.85.88.91.92.93	lur 42
ibi 12.28.85	mal 47.53.58
Iuliani 27	male 40.41.61
illam 57.58.59	malefactas 75
ille 46.58.73.78.79	mals 19
illi 3.4.4.7.13.64.69.88.95	Maniberti 28
illis 47	manibus 9
illo 8.73	mansione 63.68.78
illorum 71	manum 17
illos 64	mare 11
illum 13.19.20.46.53.58.58.59.60.	Martyri 28
61.61.64.67.75.95	me 47
Impurias 90	media 11
in 2.11.16.20.20.24.25.26.32.40.	medietate 11.30.35.38.65
47.47.76.77.80	medietatem 24
infra 26	milia 34.49.73
ipsa 11.24.80.81	Mironi 75
ipsam 24	montania 12
ipsas 27.31.32.43.44	monte 10
ipso 10.31.52.53.83	Mudazones 69
ipsum 15.16.32.84.84.85	muliere 57
iurat 9	n' 19.45.53.54.58
iuravit 3.13	nasum [sic, per «mansum»] 84
kastello 76	ne 18
kastrum 93	nepote 60
kavals 68	no 17.18
kavallos 47	nominant 11
l' 54	non 7.8
le 58	occidit 69.75
les 44.45	omicidiis 21

omicidis 41	primis 2
ominaticum 3	pro 43
ostes 50	puio 28
pacem 83	Pullestres 81
paiesa 84	quando 3
Palado 32.32	que 1.4.7.8.8.11.12.13.14.14.16.
patre 29	16.17.17.19.24.25.26.29.31.32.
per 3.4.6.12.17.19.34.36.36.44.44.	34.35.36.37.37.37.38.39.40.42.
46.48.51.55.58.59.60.62.64.66.	43.43.43.44.46.47.47.48.48.50.
76	50.53.54.55.55.57.57.58.58.60.
perdés 44	61.63.63.64.64.66.66.67.67.68.
perdidit 47	68.68.69.70.72.73.75.77.77.78.
perdud 78	78.79.79.83.85.86.88.89.94.94.
perdudes 45	95
Perpennano 81	qui 11.14.22.28.30.56.56.60.64.73.
Petri 66.82.82.84	75.76.81.81
Petro 87	quinque 49
placitos 97	quod 22
plagà 67	Quoquolivire 88
pleidegads 97	rancura 7
Poncij 17	rancuras 8
Poncio 75	rancurat 2.5.10.13.15.18.23.25.27.
Poncius 1.2.5.7.10.13.15.18.23.27.	29.33.35.37.39.42.45.49.52.54.
29.33.35.38.39.42.45.49.52.55.	55.59.62.64.69.71.74.80.82.85.
56.59.62.65.70.72.74.80.83.85.	87.88.92
87.88.92	rancures 1
predas 41	rechés 67
predes 21	Recosín 16.34.52.53.94
predicto 10.18.27.33.35.38.40.55	redimere 67
predictus 7.10.13.15.18.33.35.39.	Reimundo 67
42.45.49.54	Resolionense 40.43.71
prehendit 66	reuerterunt 23
pres 47	Rocabirtini 56
prescripti 74.83	Rodas 66.82
prescripto 59.62	Rosar 28
prescriptus 56.65.70.74.87	sacraria 80.83

sacarias 21	suus 3.94
sacrilegi 64	Tadzone 60
sacrilegis 21	tallà 64.78
<i>Sancta</i> 36.36.36	tallads 22.41
<i>Sancti</i> 28.38.66.82.82.84	Tallanti 80.83
<i>Sancto</i> 27	tenebant 60
se 2.5.9.10.13.15.18.23.25.27.29. 33.35.38.39.42.45.49.52.54.56. 59.62.65.69.71.74.80.82.85.87. 88.92	tenia 55
-se 7	tenuit 7
sedis 37	termines 26
seniore 55	terminis 88
seniori 9	terram 20
servicio 47	tolg 60
<i>servicium</i> 28.48	toll 37
sicut 8	tollit 13.39.55.57.58.66.68.73.79. 84
sine 47	toltes 96
solidos 34.49.73.91	tolto 18.29.94
sols 43	toltos 14
solvement 44	tolts 26
Stephani 38	traditione 76
steterunt 29	tregua 62
sua 57.57.63.76.77.78	Tresserra 80
<i>suam</i> 5.20.20	treua 66
suas 20.96	tria 73
suis 88	tulerunt 89.90
sunt 1	tulit 68.70.85.86.88
suo 2.9.29.46.47.47.48.51.55.62. 69.77.90	tulria 18
suos 2.20.40.41.46.54.58.58.59.61.61. 63.67.68.69.70.71.75.78.80.82. 96	turrem 24
super 25.72	una 84
<i>suum</i> 5.9.16.24.26.26.33.48.52.60. 61.77.89	unciam 91
	uno 90
	usque 11
	vachas 70
	val 28
	valente 34.48.73
	vedà 34

vedaria 17	villa 30.31.32.52.53.66.86
vedat 18	Villanoveta 39
vel 12.20	violà 36
venit 34	voluit 8
vicecomitissa 56	Vultrera 14
vidua 57	xxti 34

V. ESTUDI LINGÜÍSTIC

V.a. Grafia i fonètica

V.a.1. Vocalisme tònic

La A tònica presenta inflexió i absorció de iod en el sufix: ARIA > AIRA > [ɛ]ira > [e]ra: *VULTURARIA > *Vultrera* 14; CELLARIA > *cellera* 81 (que contrasta amb la forma llatina SACRARIA 83 ‘sagrera’); ARGELARIOS > *Argilers* 89. Però aquest procés encara no es presenta consumat en el cas dels grups -CT- i -C’T- > [jt], amb iod d’origen consonàntic: FACTO > *feit* 19, *feito* 53, *feite* 54; FACTOS > *feits* 19, 50; FACTAS > *feitas*; *pleidegats* 96 ‘pledejats’, (que contrasta amb la forma llatina *placitos* 96) derivat de PLAC(I)TO > *pleit* i posteriorment *plet*.

També hi ha inflexió de O breu + iod en *u* (sense diftongació prèvia) en PODIO > *puio* ‘puig’, forma aquesta ja documentada en català en l’Acta de consagració de la catedral d’Urgell, del segle IX.

Si *dono* 54 té el sentit de ‘dany’ (vegeu el glossari), provinent de DAMNU, s’hi ha produït vocalització M > *u* en el grup MN després de A tònica i posterior reducció *au* > *o*: DAMNU > **daun* > *don(o)* (GULSOY, 1993: 162; *GMLC*, s.v. *damnum*).

La I de *Recosín* 16 pàssim, ‘Requesens’, d’origen germànic, és breu i etimològica, provinent de *SĪND ‘camí’, però en la parla ja s’havia produït l’evolució ĩ > *e* (probablement llavors encara [ɔ] tònica) (GULSOY, 1993: 67-103), perquè en el segle X ja apareix documentada la forma *Recozen* (*RAC-I*, s.v. *Recosindus*).

La forma *encumbre* 54, en lloc de la més normal llavors *encombre*

(*DECat*, III, 538 s.v. *escombrar*) deu ser deguda al tancament de *o* seguida de consonant nasal travada (GULSOY, 1993: 119-122).

V.a.2. Vocalisme àton

Podem observar que ja s'hi ha produït l'assimilació de *a* àtona inicial a la *e* tònica en *Trasserra* (any 959, PONSICH, 1980: 63) > *Tresserra* 80. Però encara es manté la *a* etimològica interna en *Alamans* 63, després convertida en *e* per dissimilació vocàlica: *Alemanys*.

Hi ha reducció *AU* > *o* en síl·laba àtona inicial en *CAUCOLIBIRE* > *Quoquolivre* 88 'Cotlliure', que contrasta amb el manteniment del diftong en occità també en aquesta posició (ANGLADE, 1921: 95).

Pel que fa a la *e* inicial de *Resolionense* 40.43.71, si no es tracta d'una grafia convencional de l'escrivà, pot ser una metàtesi vocàlica ocasional.

Quant a la *e* final de *Pullestres* 81, documentat *PO(L)LESTROS* en el segle IX (PONSICH, 1980: 52), deu ser deguda al manteniment d'una vocal *e* de reforç després del grup *-TR-*, format per consonant més líquida.

La *i* no etimològica d'*Impúries* 90 (< *EMPORIAS*) és bastant freqüent en la documentació del segle IX i X (vegeu *Catalunya carolíngia*, V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, Índexs, s.v. *Empúries* i *Imporitanensis*). Si és que no es tracta d'una forma convencional d'escrivans de l'època, pot ser deguda a un tancament *e* > *i* seguida de consonant nasal travada (GULSOY, 1993: 105-119) que no ha perdurat.

Quant a la *i* de *Rocabirtini* 56 'Rocabertí', derivat del germànic **BERHT* 'brillant', si no es tracta d'un fenomen estrictament gràfic, pot ser deguda a una assimilació de la vocal *e* àtona a la *i* tònica, que no va perdurar tampoc.

Més sorprenent i insòlita és la forma *lu* 34.44.44. Podríem pensar que es tracta de *lur*, que també hi figura, a la línia 42; no sembla, però, possible aquesta identificació per raons morfosintàntiques, com explicarem oportunament, de manera que hem de considerar que es tracta d'una simple variant de l'article *lo*. En aquest cas, la *u*, si no es tracta d'una mera convenció llatinitzant de l'escrivà, és a dir, si és un

veritable reflex fonètic, més que no pas una neutralització de *o* àtona, que fóra molt prematura, podria ser potser una forma arcaica derivada directament de l'ètim (ĪL)LŪM d'aquest article (*DECat*, III, 236 s.v. *eix*). Quant a la *u* de *Pullestres* 81 (< POLLESTROS), deu ser deguda a un tancament *o* > *u* en contacte amb la consonant palatal. I la de *tulria* 18 'tol(d)ria', a una assimilació a l'articulació tancada de la *i* tònica.

Com en el cas d'*encumbre*, a què ens hem referit, la *u* d'*encumbrar* 48, en lloc d'*encombrar*, deu ser deguda al tancament de *o* seguida de consonant nasal travada.

És ben palesa l'evolució de A posttònica seguida de consonant s en els plurals: *rancures* 1, *arsines* 21, *predes* 21, *franquedes* 27.43.96, *alberges* 44, *perdudes* 45, *cavalcades* 50, *Impúries* 90, *toltes* 96, que contrasten amb les formes llatinitzants amb *a*: *predas* 41, *feitas* 42, *Rodas* 66.

També és palesa la caiguda de les altres vocals en posició final, en els participis: *tallads* 41, *feit* 31, *bastid* 31.37, *adermat* 14, *tolts* 26; i en *Bunid* 32, CASTELLO > *castell* 37, FECIT > *fed* 44, *Alamans* 63, ço que contrasta amb les formes llatinitzants del tipus *Bunido* 31, *castello* 31.34, etc.

V.a.3. Consonants

El reflex gràfic de la -B- intervocàlica llatina és *v* en CABALLOS > *ka-vals* 68 'cavalls'. Més difícil és de precisar si la pronúncia real en català nord-oriental era llavors [β], com en la zona pirinenca a partir almenys de la Cerdanya o [v] com en la resta de l'àrea catalana (MORAN, 1994: 25-41). I també en CAUCOLIBÈRI > *Quoquolivire* 88, forma anterior a la caiguda de les vocals posttòniques internes amb evolució *-k'ɫ* > *tll-* i vocalització *v* > *u* que apareix en la forma moderna *Cotlliure*.

El grup llatí -BB- se simplifica regularment però manté el punt d'articulació bilabial: ABBATIA > *abbadia* 38, on la grafia *bb* si no és un simple reflex de l'escriptura llatina (cf. *abbatem* 66) pot reflectir que la pronúncia era encara oclusiva [b] i no fricativa [β], com era en posició intervocàlica. També apareix la grafia *b*, que potser reflectia encara aquest so [b], en *acabtd* 95, provinent del llatí *ACCAP(I)TARE (*GMLC*, s.v. *accaptare*).

La forma *fevo* 55 és una mera adaptació macarrònica del mot *feu* < fràncic *FEHU, al llatí del període feudal (*DECat*, s.v. *feu*).

La -D- intervocàlica llatina, la D d'origen germànic i els grups T més iod i C + I havien coincidit en el català de l'època en el so [ð] representat gràficament per *d* en *adermat* 14 'deixar erm', compost de *ad* més *erमार*, derivat d'*erm* < EREMU; germànic *ALOD > *alode* 16.24.26.52.53.62.77.81. 84; *Gaucfredo* 1 pàssim; PALATIUM > *Palado* 32.33; PRAEDAS > *predes* 21, *predas* 41 (*DECat*, VI, 416, s.v. *prendre*); FRANQUITIA(S) > *francheda* 77, *franchedes* 27.31.32, *franquedas* 43; FECIT > *fed* 44; per z en MUTATIONES > *Mudazones* 69; i per s en *RODAR > *Rosar* 28. Posteriorment, la solució d'aquesta [ð] serà en català Ø en posició pretònica: *adermar* > **aerमार*; *Rosar* > *Roar*; *Mudazones* > *Mudaons* > *Mudagons*, amb [y] epentètica antihiàtica; [z] en posició posttònica: *predes* > *preses*, *franqueda* > *franquesa*; i [w] en posició final: *fed* > *feu*, *alod* > *alou*; *Gaucfred* > *Jofreu*. Quant a *Tadzone* 60 'Tatzó', la grafia *dz* ja representava la pronúncia africada sonora actual [dz], provinent probablement del grup consonàntic -C'DO- puix que aquest topònim apareix documentat en la forma (*Villa*) *Tacidone* l'any 967 (PONSICH, 1980: 26; vegeu GULSOY, 1993: 140-156). En el mot d'origen germànic *Bernardo* 30.65 encara no s'ha produït la reducció en posició final -rd > -t: *Bernat*. Però sí que s'havia produït la reducció -nd > -n en el mot, també d'origen germànic, *RECO-SIND(O) > *Recosín* 16 pàssim, encara que es mantingui gràficament en *Reimundo* 67 'Ramon'. Quant a *conderzere* 15, la pronúncia de la z era sibilant, sonora [z] o sorda [s] (vegeu V.c. *Morfologia verbal* i V.f. *Glossari*). La c de *Gauberto* 93 i *Gaucfredo* 1 pàssim també reflecteix un so sibilant, probablement encara sonor, [z] o [dz], provinent de la forma germànica *GAUTAZ (KREMER, 1969-1972: 123-128), encara que modernament es transcriu convencionalment amb s: *Gausbert*, *Gausfred*.

El grafema *d* també representava llavors en so oclusiu [d] procedent de -T- llatina intervocàlica; així en els derivats de VETARE > *vedar*: *vedà* 34, *vedaria* 17, *vedat* 18, *devedado* 94; (*Villa*) *Boniti* (PONSICH, 1980: 39) > *Buníd* 32, *Buníd* 31.66.86, *Bunido* 31; ROTAS > *Rodas* 66.82; en els participis -ATU > -ad, -ATOS > -ads, -ATAS > -adas: *acabatad* 95; *bastid(o)* 33.37.76; *perdud* 78, *perdudes* 45; *devedado* 94. Pos-

teriorment en posició final de mot [d] > [t]: *devedado* > *devedat*, etc., però la -t que apareix en aquest document en les formes *adermat* 14, *comendat* 9, *tallats* 22, *vedat* 18, deu correspondre a una grafia llatinitzant més que no pas a la pronúncia de llavors d'aquests mots. Es manté regularment la [t] procedent de grups llatins: EXPLĪC(Ī)TO > *expleto* 26.53.77, *expletum* 6 'esplet'; FACTO, FACTOS, FACTAS > *feit* 31, *feite* 54.58, *feits* 19.50, *feitas* 42; TOLTU, TOLTOS > *tolt* 18.29.94, *tolts* 14; diminutiu -ĪTTA > -eta: *Vilanoveta* 39; també en *Darnaculletta* 27, d'origen incert, i en els mots d'origen germànic que presenten l'element BERT: *Roccabirtini* 56, *Maniberti* 28, *Guillaberto* 2 pàssim.

El grafema g representa un so palatal sonor africacat [ʒ], no solament en *Argilers* 89 (< ARGILARIOS), sinó també en *pleidegats* 97 'pledejats'; també representa un so palatal en *loge* 84 'llotja' (< LOGIA), però potser llavors ja era africacat [dʒ] com ara (*DECat*, s.v. *llotja*). Quant a la i de *paiesa* (derivat de *pagès* < PAGENSE), possiblement reflectia encara una pronúncia aproximant [ɣ], que posteriorment esdevindrà [ʒ] (*DECat*, s.v. *pagès*).

El mateix grafema g representa un so velar sonor [g] o [ɣ] a *alberges* 44, plural d'*alberga* i en *tregua* 62 'treva'. També és velar [g] en *Guilielm* 86 pàssim 'Guillem', *Guàrdia* 24, *guerra* 46.50; i probablement també encara en els altres antropònims d'origen germànic com *Gauberto* 93, *Gaufredo* 1 pàssim, *Geiralli* 69, *Guil(l)aberti* 55 pàssim, encara que modernament els derivats d'aquests noms presentin solucions palatals, com *Jofre* i *Gilbert*.

Respecte de *tolg* 60 'tolgué', és probable que la g reflectís també encara un so sonor [g] i no sord [k], en posició final.

El so palatal [ʎ] no presenta una uniformitat en la representació gràfica, com era habitual en l'època. En els mots en què aquest so procedeix de -LL- llatina en contacte amb vocal breu, la grafia *ll* és la més habitual: CASTELLU > *castell* 37, *castello* 31.34, *kastello* 76; en posició final o intervocàlica en les formes del verb TÖLLERE > *tordre*: *toll* 37, *tollit* 13 pàssim (però també amb *l* en *tulit* 68, *tulerunt* 89), i en *Darnaculletta* 25. Quant a la *ll* de *villa* 'vila' 30 pàssim (< VĪLLA) i *Villanoveta* 39, es tracta del manteniment de la grafia llatina perquè en català LL > [l] en contacte amb vocal llarga. Per contra, apareix la forma *val* 28 (< VALLE) per *vall*.

Quant a la solució de L més iod, la grafia *ll* en *batalles* 50 (< BATTUALIA) i en *tallà* 64.68 (< TALEAVIT), *tallads* 22.41 (< TALEATOS), *tallanti* 80.83 i *Pullestres* 81 (< POLLESTROS) induïx a pensar que la pronúncia era [ʎ], com en occità i en català nordpirenenc de sempre (COROMINES, 1976: 17-19 i 29-48), però també apareix la grafia *li* en *muliere* 57 (< MULIERE), *Resolionense* 40.43.71 (vegeu V. f. *Glossari*) i en *Guilielm* 86, d'origen fràncic, grafia que reflecteix més aviat una pronúncia ioditzant. En el mot, també d'origen germànic, *Guilberti* 72.93, *Guillaberti* 55.60.62, el primer element prové d'una forma *Guisl-* (vegeu V. f. *Glossari*) amb evolució regular *-sl-* > *-il-* > [ʎ], com en WIS(Ï)LA > *Guilla* i INS(U)LA > *illa*.

Però en els altres mots d'origen germànic que presenten *ll*: *Arnallum* 76, *Arnallo* 80.83, *Geiralli* 69, aquest dígraf representa l'inici de l'evolució del grup *-LDO*: germànic ARNOALD > llatí ARNALDO > *Arnallo* > *Arnaulo* > *Arnaul* > *Arnau*, i germànic GAIROALD > llatí *Geiraldo* > *Geirallo* > *Geraul* > *Guerau* (GULSOY, 1993: 209-211 i 228-229).

El so palatal i nasal [ɲ], provinent en totes les mostres disponibles de N més iod, es presenta per *nn* en els topònims *Bannuls* 24 'Banyuls' (derivat de BALNEU) i *Perpennano* 81 'Perpinyà' (< PERPINIANU), probablement pel fet que l'escrivà en desconeixia les formes etimològiques, però aplica la grafia *ni* als mots *montania* 12 (< llatí vulgar *MONTANEA) i *seniore* 55 (< SENIORE). Quant a *annona* 89, es tracta d'un mot llatí sense derivat romànic conegut (vegeu V. f. *Glossari*).

Es manté el grup *-nd-* a *esmendà* 36 'esmenà' per llatinisme (*DECat*, s.v. *esmenar*). En els mots d'origen germànic, es redueix gràficament en *Recosín* 16 pàssim (< RECOSIND(O)), però es manté en *Reimundo* 67 'Ramon' (< RAIMUND(O)), com era habitual en la documentació de l'època.

Es redueix el grup *-NS-* > *-s-* [z] en *masum* 84 (< MANSUM), però es manté encara el grup *-LM'* en posició final en el nom *Guilielm* 86 (germànic WILIELMO). També es manté encara, almenys gràficament, el grup *-rd* en posició final en *Bernard* 86 i *Bernardo* 30.65.

El grup *-LL'R* > *-lr-*: *tulria* 18 (derivat de TOLL(E)RE).

El so de [k] que no es trobi seguit de vocal palatal es representa generalment amb *c*: *acabtd* 95, *castell* 37, *cavalcades* 50, *Darnaculleta* 25, *rancura* 7, *sacrilegi* 64, etc.; però també amb *ch*: *Chovengs* 35,

esderrochà 37.39.79, *vachas* 70, de manera que hi pot haver alternances de grafia en un sol mot: *cavalchavit* 72; amb *-cc-*: *Rocabirtini* 56; amb *k*: *kastello* 76, *kastrum* 99, *kavals* 68, *kavallos* 47; i amb *q* abans de diftong creixent: *quando* 3, *Quoquolivere* 88. Abans de vocal palatal el so [k] es representa generalment amb *qu*: *que* 1 pàssim, *qui* 11 pàssim, *franquedes* 43; però també amb *ch*: *francheda* 77, *franchedes* 27 pàssim, *rechés* 67.

Un fenomen interessant i rar és la reduplicació consonàntica que presenta el pronom feble *li*: *no·l li* 3.18, *a·l-li* 18.29, i també el pronom feble adverbial *en*, *ne* en les oracions següents en combinació amb *li*: *dels mals que feis li·n n'à* 19, *de mal que li·n n'à feito* 53, *de mal que feite le·n n'à* 58, i després de verb en *de suo expleto que perdud(e) en·n'à* 77.78. Probablement també hi ha reduplicació, de *s*, en *et que à·s sols a comparare* 43. Aquest fenomen recorda l'aparició de la combinació *lo·l* per *lo* i anàlogues en un altre text nòrdic més tardà, la qual combinació els seus estudiosos atribueixen a una tendència a omplir tota una síl·laba i alhora mantenir el caràcter de síl·laba tancada (KNIAZZEH i NEUGARD, 1977: 18-20), en aquest cas del tipus *li·n*.

V.b. Morfosintaxi nominal

V.b.1. Substantiu

En aquesta mena de documents feudals, redactats en un llatí molt macarrònic, l'element romànic es manifesta fins i tot en els fragments que pretenen mantenir una aparença llatina.

Això és ben palès, per exemple, en el fet que hi ha vacil·lacions i contraccions en aplicar les desinències dels casos oblics, de fet innecessàries per causa de l'ús de preposicions, com per exemple *de en*: *de ipsum castrum de Palado* 32 i sobretot en el sintagma *de Gaucfredo comite* 2.3, que contrasta amb el sintagma formulari repetit: *de iam dicto Gaucfredi* 7 pàssim. Es mantenen generalment les formes de nominatiu llatines en cas de subjecte: *Rancura se predictus Poncius de iam dicto Gaufredi* 7, però això no vol dir que es mantingui la declinació en el català subjacent, perquè per descuit de l'escrivà apareix

una forma obliqua en funció de subjecte en una oració de relatiu: *que Gaucfredum apprehendit* 16-17.

També podem observar que hi apareix la forma originàriament adjectival *Resolionense* 40.43.71 amb valor absolut com a corònim, és a dir sense cap substantiu —com *comitatus, territorium*— que la regeixi. Cal dir que si bé hi ha nombrosos corònims formats d'aquesta manera (com el Gironès, el Vallès, el Lluçanès, etc.), en aquest cas *Resolionense* no ha esdevingut corònim, perquè amb aquest sentit territorial es manté la forma primitiva Rosselló. Quant a la forma *Impurias* 90, sense derivació, creiem que es deu referir més probablement a la localitat d'Empúries, incloent-hi Castelló d'Empúries, que no pas a tot el comtat d'Empúries.

V.b.2. Article

El caràcter predominantment romànic de la sintaxi es manifesta clarament en l'ús de l'article *ipso* 10 pàssim, *ipsum* 15 pàssim, *ipsa* 11 pàssim, *ipsas* 27 pàssim, que correspon a l'article «salat» antic propi del català oriental, el qual ús en llatí és normal en els documents d'aquella època (MORAN, 1984: 33-52). Però, com hem dit anteriorment (V.a.2. *Vocalisme àton*), sobta l'aparició d'una forma insòlita *lu* davant de *per* en les frases següents: *Rancurat se predictus Poncius de predicto Gaucfredi per lu castello de Recosin que li vedà* 34, *Rancurat se predictus Poncius de iam dicto Gaucfredi... per lu solvement, et per lu dono que él en fed* 44, on *lu* només pot fer funció d'article *lo*, derivat d'ILLU. Així doncs, *lu* devia ser una variant ocasional de l'article *lo* emprada en combinació amb *per*, corresponent a la combinació *per lo* 'pel' clàssica. També apareix l'article derivat d'ILLU en la contracció *dels: del mals* 19.

V.b.3. Pronoms personals

Les formes llatines com *ille* 46 pàssim, *illi* 3 pàssim, alternen amb les formes romàniques respectives: *el* 43.44.45, *li* 14 pàssim, sovint

amb la consonant reduplicada, com hem vist en *V.a.3. Consonants*. En una ocasió apareix *le: que feite le·n n'à* en funció de *li*, que pot ser degut a un error ocasional del copista.

És interessant la forma *lur* 42 (< ILLORUM) en funció de pronom personal datiu de tercera persona del plural, precedent de la forma moderna *los* en aquesta funció (COROMINES, 1971: 263-264; KNIAZZEH, 1977: 21).

Quant als pronoms adverbials, *ibi* 12.28.85 'hi' sempre apareix en forma llatina però en funció romànica evident, com en *ibi habet* 12 'hi ha' = 'hi té'. Però el derivat d'UNDE sempre apareix en forma romànica *en, n'*: *que él en fed* 44, sovint reduplicat, com hem assenyalat abans (*V.a.3. Consonants*): *et de mal que li·n n'à feito* 53, etc. Com és habitual en el llenguatge de caràcter popular expressiu, l'ús d'aquest pronom adverbial sol tenir un caràcter pleonàstic o expletiu; a més dels exemples anteriors podem afegir-ne: *dels mals que feits li·n n'à* 19, *e él les n'à perdudes* 45, *et de dono que feite n'à* 54, *et de mal que feite le·n n'à* 58.

En les combinacions de pronoms febles es manté l'ordre històric, és a dir, complement directe més *li*, complement indirecte, en el cas de combinacions de pronoms personals de tercera persona, amb manteniment de *li* sense dissimilar en *hi: que no·l li vedaria* 17 'que no l'hi vedaria'; *et a·l-li vedat* 18 'l'hi ha vedat', i pronom personal més pronom adverbial: *et él les n'à perdudes* 45; *et del mal que li·n n'à feito* 53, etc.

Quant a la col·locació dels pronoms febles en l'oració, la tendència principal és de posar-los darrere el primer mot tònic de l'oració, sigui o no el verb: *que no·l li vedaria* 17, *ne no·l li tulria* 18, *et à·l-li vedat* 18, *que feits li·n n'à* 19, *et à·l-li tolto* 29, *et de mal que feite le·n n'à* 58, *que perdud(e) en·n'à* 77.78, *que bastit li à* 37, *que feitas lur à* 42, *que feite n'à* 54, *que factas li à* 75, *et él les n'à perdudes* 45. Però també hi ha mostres de col·locació dels pronoms febles abans del primer mot tònic: *et del mal que li·n n'à feito* 53, *que li à feit(s)* 31.50, *que li à bastido* 33, *que li vedà* 34, *que li à tolto* 94 (BRUGUERA, 1991: 67-69).

Podem observar-hi també un ús pleonàstic del pronom feble personal *li*, seguit dels seus referents: *de malefactas que factas li à ad illum et ad suos homines* 75.

V.b.4. Relatiu

La forma *que* sempre hi apareix en funció de complement directe, tant si representa persones: *et de suo avere, et de suos homines que illi occidit* 69; com, més sovint, coses o conceptes inanimats: *Haec sunt rancures que Poncius comes habet de Gaucfredo* 1, etc.

En funció de subjecte s'hi empra sempre *qui*, tant si es refereix a persones o a coses i conceptes inanimats, com podem comprovar en la frase següent: *et de homines de Perpennano qui fregerunt ecclesia de Pullestres et ipsa cellera, qui est alodem Sancti Petri Rodas* 81.82.

En funció de datiu i referent a persones, hi trobem la forma arcaica *cui* (*DECat*, VI, 911-912 s.v. *què*), sense preposició: *sicut homo debet facere ad suo seniori cui manibus se comendat* 9, i amb preposició *ad*: *et de una pajesa ad cui tollit ipsum masum* 84, *et de uno sui homine ad cui tulerunt* 90.

Assenyalarem també que en alguna frase en què hauria pogut aparèixer, el pronom relatiu és substituït per *que* amb valor de conjunció causal, equivalent a *perquè*, i la funció de representació personal exercida per un pronom personal; per exemple: *Rancurat se iam dictus Poncius de iam dicto Guilaberti, que cavalcavit super Gaufredum Bastoni de Cerviano et que li tollit valente de tria milia solidos* 71-73, on *que li tollit* 'perquè li tolgué' es podria reescriure a *qui tollit*.

V.c. Morfosintaxi verbal

Respecte del verb, hi alternen les formes llatines i romàniques, sobretot en el passat simple: *donavit* 4, *donà* 43.48, i en el participi: *tolto* 14, *tolts* 26. Totes les formes personals són de 3 persona del singular, sobretot, però també del plural. A continuació donem el repertori de formes no perifràstiques romàniques o que presenten trets romànics:

- present d'indicatiu: à 14 pàssim 'ha'.
- imperfet d'indicatiu: *tenia* 55.

- passat d'indicatiu: *amenà* 79, *donà* 43.48, *encumbrà* 48, *enparà* 63.77, *esder(r)ochà* 37.39.63.78, *esmendà* 36, *fed* 44 'féu', *plagà* 67, *tallà* 64.78, *tolg* 60 i *toll* 37 'tolgué', *vedà* 34, *violà* 36.

- condicional: *tulria* 18, *vedaria* 17.

- imperfecte de subjuntiu: *perdés* 44, *rechés* 67.

- participi: *bastid* 31.37, *devedado* 94, *feit* 31, *feitas* 42, *feite* 54.58, *perdud* 78, *perdudes* 45, *pleidegats* 97, *pres* 47, *tallads* 22.41, *tolts* 26, *vedat* 18.

Totes les formes d'infinitiu presenten terminació llatina (*compare* 43, *conderzere* 15, *donare* 8, *redimere* 67) d'entre les quals destaca la forma *conderzere*. La forma llatina ordinària és *condirigere*, d'on ve la romànica *condèrger* documentada en occità antic (vegeu V.f. *Glossari*); però *conderzere* no pot provenir directament de CONDIRIGERE, perquè el canvi fonètic -ge- a -ze- no és regular ni en català ni en occità, de manera que cal suposar que hi ha hagut una influència analògica, que podria ser del verb (*re*)dreçar, derivat tardà de DIRECTUS, participi perfect de DIRIGERE, com en el cas del verb antic *redèrcer* en lloc de *redèrger* (MORAN, 1994: 110-111).

Hem inclòs al costat de *tolg* 60 la forma *toll* 37 (que aparentment sembla de present), perquè ambdues es troben en contextos similars i concretament aquesta darrera acompanyada de formes que indiquen una acció passada anterior al perfect present: *bastid li à 37*. Així mateix, la forma llatina de perfect *tollit*, de què prové *toll*, apareix repetidament en aquesta mena de contextos, per exemple: *de iam dicta montania que comes ibi habet vel habere debet aut homines per illum que illi iuravit, et tollit* 12-13. Les formes *tolg* i *toll*, serien, doncs, dues formes variants de la mateixa persona, una amb element velar (*tolg*), i l'altra sense (*toll*), que coincideix amb el present d'indicatiu.

Totes les formes perifràstiques són de perfect d'indicatiu amb verb transitiu; per consegüent el verb auxiliar és *haver* i més concretament la 3 persona del singular del present d'indicatiu à 'ha'; per exemple: à *adermat* 14. Quant a l'ordre de col·locació dels elements, és molt variable, no solament respecte de l'auxiliar i el participi, sinó també en relació amb els pronoms febles que l'acompanyen, que poden precedir la perífrasi verbal o intercalar-s'hi. Les combinacions entre auxiliar (A), participi (P) i pronom personal (p) són les següents:

- p+A+P: *li à adermat* 14
li à tolts 26
li à feit 31
li à bastido 33
les n' à perdudes 45
li à feits 50
li·n n' à feito 53
li à bastido 76
li à tolto et devedado 94
- A+p+P: *à·l·li vedat et tolto* 18
- P+p+A: *faits li·n n' à* 19
bastit li à 37
feitas lur à 42
feite n' à 54
feite le·n n' à 58
factas li à 75
perdud(e) en·n' à 78

Finalment, constatarem que el participi sempre concorda amb l'objecte directe, com és normal en llengua antiga, en què no es devia haver perdut el sentit original de la perífrasi.

V.d. Preposicions

Dins d'una estructura sintàctica més tost romànica, s'empren preferentment les formes llatines; així: *ad* 32 ocurrences davant 3 de *a*, sempre davant consonant: *a Guilielmo* 68, *a Gaucfredo* 79, *a Guilielm* 86; *cum* 33 ocurrences davant 1 de *ab* 'amb': *ab iam dictum castrum* 19. També *super* 'sobre': *cavalcavit super Gaufredum* 72; *usque* 'fins': *qui est de ipsa Clusa usque in media mare* 11, i *in* amb 15 ocurrences sense cap de *en* preposició; més les formes coincidents: *de* amb 192 ocurrences (més *dels* 19), i *per* amb 22 ocurrences.

Però la frase més enigmàtica dins la sintaxi de l'oració és l'expressió que hem interpretat filològicament en la forma: *que à·s sols a comparare* 43. La nostra interpretació considera la primera *s* com un reduplicat

consonàntic com els que hem assenyalat en comentar els pronoms personals febles, de manera que resta la *a* aïllada, que interpretem com una forma verbal (*h*)*a* en el sentit de ‘tenir’. Corregim a continuació la forma resultant *sals* per *sols* (< SOLUS) ‘sol’, que en la llengua antiga mantenia la *-s* del cas recte en funció d’atribut fins i tot en verbs quasipredicats o verbs de moviment pròxims al valor predicatiu (*DECat*, s.v. *sol, sola*; BASTARDAS, 1995: 303-324). A continuació hi trobem la forma *a comparare*, en què interpretem el verb *comparare* > *comprar* en el sentit arcaic de ‘pagar car, expiar (un deute)’. Tot plegat tindria el significat: ‘que ha d’expiar o rescatar sol’, que en tot cas és coherent amb el sentit total de la frase on es troba inserida aquesta construcció, que parla a continuació de pèrdues: *pro hoc que él les perdés* 43.44.

V.e. Conjuncions

La sintaxi oracional d’aquesta mena de documents és molt senzilla, i reflecteix directament l’oralitat (BADIA, 1983: 11-28; WARTBURG, 1951: 151-156). Hi predomina la parataxi, de què és una mostra la freqüència d’ús de la copulativa *et* ‘i’, amb 126 ocurrences, reiterada sovint, com en el paràgraf comprès de la línia 18 a la 23, on aquesta conjunció figura 10 vegades. Les altres conjuncions de coordinació emprades són la copulativa *ne* 18 en la combinació *ne no*, les disjuntives *aut* ‘o’ 12 i l’exclusivament llatina *vel* ‘o bé’ 12.20.

La conjunció *que* s’empra amb caràcter completiu: *et afidavit ei que no·l li vedaria* 17, o causal ‘perquè’: *Rancurat se iam dictus Poncius de iam dicto Guilaberti, que cavalchavit super Gausfredum Bastoni de Cerviano et que li tollit valente de tria milia solidos* 71-73. En aquest sentit pot aparèixer en les locucions *per illum que* 12.13 i *per hoc que* 43.

Però a vegades apareixen oracions relacionades quant al sentit però amb una simple juxtaposició, que hem transcrit amb punt i coma (;): *Rancurat se predictus Poncius de predicto Gausfredi per lu castello de Recosín que li vedà; venit li damnum valente xxii milia solidos* 33-34; *Rancurat se predictus Poncius [...] de ipsas franquedas [...] et de ipsas alberges, et per lu salvament, et per lu dono que él en fed; él les n’ à perdudes* 42-45.

V.f. *Glossari*

A continuació comentem els mots que precisen algun aclariment de caràcter morfològic o semàntic, sobretot en relació amb termes arcaics i feudals, o bé que apareixen documentats en aquest document per primera vegada.

abere 12, vegeu *avere*.

acabtat 95, del verb *acaptar* ‘adquirir, obtenir’ (RODÓN, 1957: *s.v. acaptare, accaptare*).

adermat 14, participi d’*adermar*, compost d’*ad* en el sentit d’‘aplicació’ i *ermar* ‘tornar erm’, és l’única forma coneguda d’aquest mot.

afidavit 17, del verb *affidare* ‘garantir (amb jurament)’ (*GMLC*, *s.v. affidare*; RODÓN, 1957: *s.v. affidare*).

alberges 44, plural d’*alberga* ‘dret feudal que tenia un senyor d’allotjar-se a casa del vassall’, o bé ‘tribut amb què se satisfieia aquest dret’ (*GMLC*, i RODÓN, 1957: *s.v. alberga*).

alode 53, *alodem* 16, *alou*, ‘ propietat plena i total’, contraposada a *feu* (*GMLC*, i RODÓN, 1957: *s.v. alodio*).

amenà 79, del verb antic *amenar* ‘conduir (a un lloc, a algú)’ (*DECat*, V, 571).

annona 89 ‘cereal en gra panificable’, mot llatí d’aparició freqüent en documents en llatí de caràcter feudal (*GMLC*, *s.v. annona*).

apprehendit 57, *aprehendit* 17, d’*apprehendere* ‘prendre’ (*GMLC*, i RODÓN, 1957: *s.v. apprehendere*).

arsinas 41, *arsines* 21, català *àrsia* ‘indemnització pecuniària que el vassall rústic, o el colon, havia de fer al seu senyor per l’incendi per l’incendi casual del predi’ (*GMLC*, *s.v. arsina*).

abere 12, *avere* 48 pàssim, infinitiu substantivat HABERE > *haver* ‘conjunt de béns’ (*GMLC*, *s.v. auere*).

batallas 50, en la terminologia feudal ‘duel judicial’ (*GMLC*, i RODÓN, 1957: *s.v. batalia*).

beneficium 10 ‘concessió de béns en usdefruit’ i ‘béns concedits en usdefruit’ (*GMLC*, i RODÓN, 1957: *s.v. beneficium*).

castell 37, *castello* 31.34 ‘castell’ (RODÓN, 1957: *s.v. castellus*).

castro 53.60.87, *castros* 25, equivalent més culte de *castellum*.

- cavalcades* 50, plural de *cavalcada* ‘incursió a cavall de càstig i saqueig’ (*GMLC*, s.v. *caualcata*).
- cavalchavit* 72, de *cavalcare*, català *cavalcar* ‘fer una incursió a cavall de càstig i saqueig’ (*GMLC*, s.v. *caballicare*).
- cavallarios* 41, plural de *caballariu*, català *cavaller* ‘militar que fa la guerra amb cavall propi’ (*GMLC*, s.v. *caballarius*).
- cellera* 81 ‘lloc on hi ha cellers posats sota la protecció d’un castell o església’ (*GMLC*, s.v. *cellaria*).
- comendat* 9, *commendavit* 3, de *commendare* ‘encomanar-se, fer-se vassal d’algú amb jurament’ (*GMLC*, s.v. *comendare*).
- comes* 1.2.12, *comite* 1.3 ‘comte’.
- comitores* 40.71, plural de *comitor*, català *comdor* ‘dignitat feudal immediatament inferior a la de vescomte’ (*GMLC*, s.v. *comitor* i RODÓN, 1957: s.v. *comitore*).
- comparare* 43, en català *comprar*; per al sentit d’aquest text vegeu l’apartat *V.d. Preposicions*.
- conderzere* 15, verb documentat en occità antic (*condèrzer*) com a variant de *condèrger* < CONDIREGERE ‘posar en bones condicions, refer, restablir, redreçar un lloc o un territori arruïnat’ (*FEW*, s.v. **condirigere*; *GMLC*, s.v. *condirigere*; *DECat*, III, 334 s.v. *endegar*).
- consilium* 33 ‘consell’ en el sentit de ‘consell que el vassall ha de donar al seu senyor’ (*GMLC*, s.v. *consilium*).
- damnum* 34 ‘dany’ (*GMLC*, s.v. *damnum*).
- dono* 44 ‘donació, concessió de béns’ (*GMLC*, i RODÓN, 1957: s.v. *donum*). Creiem que aquesta és l’accepció del mot en aquest context, que es refereix a béns perduts (vegeu el mot següent).
- dono* 54. A diferència del mot anterior, ací apareix en un context on es denuncia un mal i un impediment (*encumbre*), ço que ens indueix a atribuir en aquesta ocasió al mot *dono* el valor de ‘dany’, com en *damnum* 34 (vegeu l’apartat de Vocals tòniques).
- devedado* 94 de *devedar* ‘negar a algú allò a què té dret’. Aquesta forma era més habitual en occità que en català, que preferia *desvedare* (*GMLC*, s.v. *devetar*, *desuetare*; *DECat*, IX, 62 s.v. *vedar*).
- encumbrà* 48, *encumbre* 54. Variant respectivament del verb antic *encombrar* ‘impedir’ i del seu derivat substantiu *encombre* ‘impedi-

- ment'. (RODÓN, 1957: *s.v. incombrare*; *DECat*, III, 538-539 *s.v. escombrar*).
- enparà* 63.77, d'*emparar* 'apropiar-se, prendre possessió de quelcom' (RODÓN, 1957: *s.v. imparare*).
- esderrochà* 37.39.63.78, del verb antic *esderrocar*, derivat de *derrocar* (*DECat*, VII, 362-364 *s.v. roca*).
- esmendà* 36, del verb antic *esmenar*, refet a partir de la forma més antiga *emenar* < EMENDARE, amb *es-* analògica amb manteniment del grup *-nd-* per influència semiculta (*DECat*, *s.v. esmenar*).
- expleto* 26.53.77, *expletum* 6 'esplet, collita' i en el sentit feudal 'part de la collita que correspon al senyor' (RODÓN, 1957: *s.v. expletus*).
- fevo* 55 'feu' (*GMLC*, *s.v. feuus*; RODÓN, 1957: *s.v. fevum*).
- fidancia* 8 'fiança', 'compromís formal o jurament d'empenyorament, garant de la fidelitat promesa' (*GMLC*, *s.v. fidantia*; RODÓN, 1957: *s.v. fidancias*).
- fidelitatem* 4.4.7.9 'fidelitat', sobretot en referència al compromís de fidelitat establert pel vassall envers el senyor (*GMLC* i RODÓN, 1957: *s.v. fidelitas*).
- finem* 46 'acord, conveni, pacte' (RODÓN, 1957: *s.v. finis*).
- franchedes* 27.31.32.43.96 'franqueses, exempcions jurídiques i fiscals' (*GMLC*, *s.v. francitia*).
- fregerunt* 81, *fregit* 83, del verb antic *frànyer* (< FRANGERE) 'trencar, rompre' (*GMLC*, *s.v. frangere*; *DECat*, IV, 157 *s.v. fracció*).
- freiturament* 50, en plural, 'falta, mancament, carència d'alguna cosa per incompliment de quelcom establert i necessari' (*GMLC*, *s.v. freturament*).
- guerra* 46.50, en el sentit feudal de 'conflictes, baralles amb ús d'armes' (RODÓN, 1957: *s.v. guerra*).
- homo* 3.8.95, *homine* 90, *homines* 2 pàssim 'home', en l'època feudal era sinònim de 'vassall' (RODÓN, 1957: *s.v. homo*; *DCVB*, *s.v. home*).
- honore* 6 pàssim, *honorem* 5 pàssim, català *honor* en el sentit feudal de 'patrimoni territorial d'un senyor' (RODÓN, 1957: *s.v. honor*; *DECat*, *s.v. honor*).
- iurat* 9, *iuravit* 3.13, de *jurar* 'jurar, fer jurament de fidelitat' (RODÓN, 1957: *s.v. iurare*).

- loge* 84 'llotja', en el sentit antic de 'porxo' o 'construcció coberta annexa a una casa que serveix de corral o magatzem'.
- malefactas* 75, català antic *male(s)feites* 'malifetes' (RODÓN, 1957: s.v. *malefactum, malefacta, malafacta*; *DECat*, III, 961-962).
- manibus* 9. En la frase: *ad suo seniore cui manibus se comendat* 'al seu senyor a qui s'encomana de mans' significa 'fer-se vassall', perquè en la cerimònia de jurament de fidelitat el vassall posava les seves mans entre les del senyor (RODÓN, 1957: s.v. *manus*).
- mansum* 84, *mansione* 63.68.78 'mas, masia' (*DECat*, VII, 416 s.v. *romandre*).
- ominaticum* 3 'homenatge, cerimònia per la qual un home lliure es declara vassall d'un altre' (RODÓN, 1957: s.v. *hominaticum*).
- ostes* 50, plural d' 'host, expedició militar' (RODÓN, 1957: s.v. *hostis*).
- pacem* 83, 'pau', en el sentit de 'pacte de pau entre senyors' (RODÓN, 1957: s.v. *pax*).
- paiesa* 84, 'pagesa, que viu en el camp' (RODÓN, 1957: s.v. *pagense*; *DECat*, s.v. *pagès*).
- placitos* 97, plural de 'plet, judici'.
- plagà* 67, de *plagar*, verb antic 'nafrar, ferir' (*DCVB*, s.v. *plagar*).
- pledegats* 97, 'pledejats', participi plural de *pledejar* 'reclamar davant un tribunal' (RODÓN, 1957: s.v. *placitare*).
- predas* 41, *predes* 21 'preses', plural de *presa* 'allò que hom captura o pren violentament', participi plural de *predre* (*DECat*, s.v. *pendre*).
- prehendit* 66, de *prehendere* en el sentit de 'capturar, prendre violentament'.
- rancura* 7, *rancuras* 8, *rancurat* 2 pàssim, *rancures* 1, 'queixa, ressentiment origen d'un plet' (RODÓN, 1957: s.v. *rancura*).
- rechés* 67, 'requerí' passat simple fort de *requerre*, que en aquest text té el sentit d' 'escometre, atacar' (RODÓN, 1957: s.v. *requerire*; *DECat*, VI, 945-946 s.v. *qüestió*).
- sacraria* 80.83, *sacrarias* 21, 'sagrera, espai al voltant de l'església i el cementiri en què persones i béns estaven sota la protecció de pau i treva'.
- seniore* 55, *seniori* 9, 'senyors', que en la societat feudal té el sentit de 'noble que concedeix una terra o castell a feu' (RODÓN, 1957: s.v. *senior*).

- servicio* 47, *servicium* 28.48, ‘servei, obligacions d’un vassall al seu senyor’ (RODÓN, 1957: *s.v. servitium*).
- solidos* 34.49.73.91, plural de *sou* ‘moneda antiga’.
- solvement* 44, ‘autorització, concessió’ (RODÓN, 1957: *s.v. solvimento, solvimento*).
- tolg* 60, *toll* 37, *tollit* 13 pàssim, *tulerunt* 89.90, *tulit* 68, *tulria* 18, formes del verb TOLLERE > *toldre* ‘prendre, llevar’.
- tradictione* 76, ‘traïció’.
- tregua* 62, *treva* 66, ‘treva’. És interessant d’observar ací la coexistència de les dues formes, la més antiga *tregua*, d’origen visigòtic, i *treva*, d’origen fràncic, que és la que s’imposà en català (*DECat*, *s.v. treva*).
- vedà* 34, *vedaria* 17, *vedat* 18, de *vedar* ‘refusar quelcom a algú, negar-li allò a què té dret’ (RODÓN, 1957: *s.v. vetare*).

VI. BIBLIOGRAFIA I SIGLES

- ALART, J. B. (1880): *Cartulaire roussillonnais*, Perpinyà.
- ALART, J. B. (1881): *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne*, París. Publicats anteriorment a la «Revue des Langues Romanes», III (1872), ps. 265-291; IV (1873), ps. 44-61, 244-256, 353-385, 502-514; V (1874), ps. 80-102, 305-329; VII (1875), ps. 42-61; VIII (1875), ps. 48-70; X (1886), ps. 57-69, 241-253; XI (1877), ps. 173-177.
- ANGLADE, J. (1921): *Grammaire de l’Ancien Provençal*, París, Éditions Klincksieck.
- BADIA, A. M. (1983): *La llengua catalana abir i avui*, Barcelona, Curial.
- BASTARDAS, J. (1995): *La llengua catalana mil anys enrere*, Barcelona, Curial.
- BONNASSIE, P. (1976): *Catalunya mil anys enrera*, vol. II, Barcelona, Edicions 62.
- BRUGUERA, J. (1991): *Llibre dels fets del rei En Jaume*, vol. I, Barcelona, Barcino.
- COROMINES, J. (1971): *Lleures i converses d’un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- COROMINES, J. (1976): *Entre dos llenguatges*, vol. I, Barcelona, Curial.
- DCVB: Antoni M. ALCOVER i Francesc de B. MOLL: *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols, Palma de Mallorca, Moll, 1926-1968.
- DECat: Joan COROMINES: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vols., Barcelona, Curial, 1980-2001.
- FEW: Walther von WARTBURG: *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Bonn, 1922 i ss.

- GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*, 16 vols., Barcelona, 1969-1983.
- GMLC: *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae... conditum ab M. Bassols de Climent conficiendum curavit Iob. Bastardas*, Barcelona, Universitat de Barcelona / CSIC. Vol I (A-D) 1960-1985; fasc. 11 (F) (2001).
- GONZALVO I BOU, G. (1994): *Les constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XIII)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya / Departament de Justícia.
- GULSOY, J. (1993): *Estudis de gramàtica històrica*. València / Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUNYENT, E. (1975): *La pau i la treva*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- JUNYENT, E. (1976): *Catalunya romànica. L'arquitectura del segle XII*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- KNIAZZEH, Charlotte S. Maneikis i NEUGAARD, Edward J. (1977): *Vides de sants rosselloneses*, vol. I, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- KREMER, D. (1969-1972): *Die germanischen Personennamen in katalonien*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- LORÉS, I. (2002): *El monestir de Sant Pere de Rodes*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona; Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona; Girona, Universitat de Girona; Lleida, Universitat de Lleida; Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya.
- MORAN, J. (1984): *El capbreu de Castellbisbal*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- MORAN, J. (1990): *Les homilies de Tortosa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Curial.
- MORAN, J. (1994): *Treballs de lingüística històrica catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MORAN, J. (2002): *Els primers documents en llengua catalana*, dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Girona (25 i 26 de maig de 2001)*, Barcelona / Girona, ps. 53-64.
- MORAN, J. i RABELLA, J. A. (2001): *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa.
- NEGRE PASTELL, P. (1960): *Dos importantes documentos del conde de Ampurias, Poncio I*, dins «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», núm. XIV, ps. 229-261.
- PONSICH, P. (1972): *Oliba et la Trêve de Dieu*, dins «Cahiers de Saint-Michel de Cuxa», núm. 3, ps. 31-42.
- PONSICH, P. (1980): *Límits històrics i repertori toponímic dels llocs habitats dels antics «països» de Rosselló-Vallespir-Conflent-Capcir-Cerdanya-Fenolledès*. [Extret de la revista «Terra Nostra», núm. 37].
- RAC-I: Jordi BOLÒS i MASCLANS i Josep MORAN i OCERINJAUREGUI (1994): *Repertori d'antropònims catalans*, vol. I. Barcelona, IEC.

RODÓN, E. (1957): *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Cataluña*, Barcelona, CSIC.

SOBREQUÉS VIDAL, S. (1957): *Els barons de Catalunya*, Barcelona, Vicens Vives.

WARTBURG, W. VON (1951): *Problemas y métodos de lingüística*. Traducción de Dámaso Alonso y Emilio Lorenzo, Madrid, CSIC.